

Martinus Nyløkken

Nedskriverens navn Gunnar Rudi

Adresse

Fødselsår

Fødested

Er det egne opplevelser som skildres? Nei

Fortellerens navn Martinus Nyløkken

Adresse Lora

Fødselsår 1930

Fødested Lesja

Hjemmelsmannen er født og oppvokst på gården Nyløkken, som sønn av Trond Jonsen Rudi og hustru Marit f. Holset. Da de giftet seg, kjøpte de Nyløkken av en av mors slektninger. Gårdens jordvei var vel den gang omtrent 70 mål (dekar) – eller nesten det dobbelte av hva den er i dag.

Før far kom hit til Nyløkken, hadde gården hatt to husmannsbruk. Det ene het Kolbotten. Der er husene for lengst borte, mens jordveien er inndradd under gården. Jeg kjenner ellers ikke noe videre til dette bruket. Men den siste husmannen der het Reinholdt og var smed. Far fortalte at han kjøpte melk på gården på den tid av året da kyrne hans var tette.

Det andre husmannsbruket het Flåtåmo. For noe over hundre år siden begynte en mann ved navn Jo å innhegne og dyrke en liten jordlapp der dette bruket senere kom til å ligge. Det lå den gang i sameieskog. Denne Jo tjente i Stavheimshagen nordre, og som del av årslønningen fikk han en ku på gården, en ku som han selv eide.

En vinte begynte Jo å dra bort gjødselen etter kua si og samle den opp under en furu borte i skogen. Dette var den første, spede begynnelsen til nydyrkningsarbeidet hans.

Sommer etter sommer drev han så og ryddet og dyrket på en solrande(?) nede ved

Lesjavatnet. Stedet lå laglig til for korndyrking, så rydningsmannen tok tidlig til med dette.

Han sluttet i tjenesten og laget seg en hytte som var nedgravd i jordbakken.

Etter noen års forløp ble Jo stevnet tiltings av parthaverne i sameieskogen, for han hadde satt seg ned der uten å spørre noen om lov. Samtidig ble imidlertid skogen utskiftet – det var i 1857 – og for ikke å bli satt på bar bakke, igjen, valgte Jo å gi seg inn under Gammel-Haldog Holset i Nyløkken som husmann. Denne Haldog var en farbror av min morfar. Han døde som gammel mann i 1882.

Som leie for bruket sitt skulle Jo svare en del arbeidsdager i Nyløkken, nemlig 4 dagsverk i våronnen, 6 i slåttonnen, 6 ”dagsmål” (ca. 1200 kvadratalen) skurd og 3 dagsverk under mosesankingen om høsten. – Husmannen skulle få lov til å ta brensel, gjerdefang og husvirke i husbondens skog, og han hadde beiterett for kyrne i felles beitemark.

Jo bygde seg tømret låve, men fjøset hans var visstnok bare et lite, muret rom inne i en bakke. – Jo døde ugift.

Jos etterfølger på Flåtåmo het Andreas Skreistokken, gift med Marit Henriksdatter Åkerløkken. Ekteskapet var barnløst. Andreas Skreistokken ble fars husmann med samme forpliktelser og rettigheter som Jo hadde hatt.

I min barndom var hele jordveien på Flåtåmo 15 dekar dyrket mark. Dette hadde visstnok Andreas Skreistokken for størsteparten overtatt fra Jos tid. I tillegg til jordveien hadde husmannen ganske mye starrslått som var inngjerdet.

Åkerarealet på bruket var bare rundt ett mål (dekar), men jorden kaset bra av seg, slik at kornavlingen gjennomgående lå på 3-4 tønner. Ellers dyrket husmannen neper og kålrabi til husbruk, men derimot ikke poteter. For et par mannsaldrer siden var potetforbruket i det hele tatt meget sparsomt på Lesja. Det ble innført en del poteter fra Sel.

Andras Skreistuen bygde stue og fjøs; begge hus var laftede. De er nå borte – stuen er forresten flyttet til en annen plass. Flåtåmo er i dag et selvstendig bruk.

Fjøset hadde 4 båsrom. Som regel hadde husmannen en besetning på 2 kyr og et par ungnaut. Han solgte et naut hvert år. Dessuten hadde han et par sauer.

Husmannen måtte sanke forskjellig slags "tilrådningsfor" (): tilleggsfor) til dyrene sine, for han holdt dem bestandig fete og fine. Hver høst sanket han mose i Lordalsfjellet, og konen gikk i skogen og rispet lauv om sommeren. Starrhøyet har jeg allerede nevnt.

Stuens grunnflate var på omtrent (5x6,5) m² og hadde to rom – stugu og kleva. Den stod på god tomt og hadde grunnmur av småstein. Under stuen var det en liten kjeller.

Taket var tekket med never og torv, og foran inngangsdøren – på den søndre langveggen – hadde stuen en liten sval. Stuguen hadde tre vinduer og klevaen ett, slik som fig. viser.

Klevaen ble brukt til oppbevaring av matvarer samt kopper og kar. I det ene hjørnet hang et roskap, men ellers bestod inventaret vesentlig av hyller.

Stuguen hadde foruten peisen en kakkelovn av jern. Det øvrige inventar var seng, et par stoler, et lite skatoll samt bord, "bordskrakk" og veggfaste benker. Vinduene manglet blomster og gardiner, og bilder fantes heller ikke – bortsett fra et gammelt Kristusbilde.

Andreas var nemlig dypt religiøs og holdt gjerne en andakt når anledning bød seg.

Vegger, gulv og tak i stuen var umalt. Et gammelt veggur viste tiden – når det da ikke var i stykker.

Dekketøyet bestod av trefat, treskjeer og hjemmesmidde kniver. For øvrig kan jeg ikke uttale meg om kostholdet hos husmannsfolkene. Jeg vet likevel at de hadde nok mat, barnløse som de jo var. De stod seg meget godt økonomisk, for de var svært nøysomme. Da Andreas døde i slutten av 1920-årene, etterlot han seg en formue på kr. 7000 som han hadde testamentert Kinamisjonen.

Utenom de pliktige dagsverkene i året arbeidet Andreas en del som daglønnet kar her på gården. I 1880-årene var daglønnen for en arbeidskar 60 øre (18 sk.), og arbeidsdagen varte – i hvert fall i slåttonnen – fra kl. 6 om morgenen til kl. 8 om kvelden. Andreas' hovedyrke var imidlertid tømmermannsarbeid, og i sommerhalvåret drev han for det meste borte på tømring når han ikke måtte arbeide hos husbonden eller på bruket sitt. Onnearbeidet hjemme hos seg selv utførte han mye godt om kveldene. Han lånte sjelden hest eller redskap til våronnen.

Husmannskonen påtok seg å spinne, strikke og veve for folk. Men hun hjalp mye til her på gården også, både med bakst, klesvask, slakting osv. Hun fikk noe mindre betaling enn mannen, men arbeidsdagens lengde var den samme.

Dagen hadde 5 måltider: 1. "Mårgåbeta" som en spiste før en begynte arbeidet om dagen.

Kaffe med "mjukbrød" (en slags lefse) og ost av et eller annet slag. 2. "Mårgåverd" (fra kl. 9 til 9.40): Mysusuppe eller melkevelling, flatbrød (tvestekt), smør og ost. 3. Dugurd (12-1):

Vassgraut og melk. Kaffe og lefseklining før en gikk ut igjen. 4. Non (4-5): Kokt kjøtt, stekt flesk med melkegraut, grynsodd, spekemat, spekesild eller lutefisk. 5. Kveldverd (kl. 8):

Vassgraut og melk.

Far leide ingen faste tjenestefolk, for gården var jo ikke så stor. Når husmannsfolkene arbeidet på gården utenom "plikten", fikk de oppgjør etter hvert. Far gikk bestandig med i arbeidet.

Det eksisterte ingen skrevet kontrakt mellom far og husmannsfolkene. Men de hadde bruket på livstid.

Når det var ”lag” på gården, ble husmannsfolkene alltid bedt. Dessuten traktertes de hvert år med rømmegraut etter at slått og skurd var unnagjort.

Standsforskjellen – i hvert fall den sosiale – var liten her på Lesja, spesielt i bygdens nordre del – både husmenn og bønder hørte med i belaget, og det var bare ett bordhold på gårdene. Før sameieskogen på Lesja ble delt, hadde en mann som het Martin ryddet seg en liten plass i skogen – kalt Brenden – og bodde der med kone og stor barneflokk. Han hogde den veden han trengte i skogen, uten at det ble gjort noen innsigelser fra grunneierne.

Da skogen skulle utskiftes, sa Martin Brenden at dersom han ikke fikk seg tildelt en liten skogteig, kom han til å ta ved og gjerdefang hvor det falt seg. Denne trusselen ble imidlertid ikke tatt til følge, og Martin Brenden ble uten skog.

Hoksvoldbonden stilte da Martin det forslag at han skulle gi seg inn under ham som husmann, for da ville han få ta skogvirke etter behov hos ham. Men Martin avfeiet dette forslaget og tok fortsatt ved der han var vant til det.

Saken ble anmeldt, og Martin ble satt i fengsel. Men han hadde ikke før sonet straffen sin, før han begynte å hugge på nytt.

Saken ble atter anmeldt. Lensmannen hadde liten lyst til å gjøre noe med det hele, men særlig Hoksvoldbonden holdt seg stri.

En vinterdag kom så lensmannen og hentet Martin for annen gang – og ikke nok med det: Stuen hans ble revet.

Konen måtte prøve å greie seg som best hun kunne. Hun klinte veggssprungene i låven med leire og lot mure en gråsteinspeis der. Dette ble så tilholdsstedet for henne og barna den tiden mannen satt fengslet. Da han slapp fri igjen, utvandret familien til Amerika.